

Legyen kezed azzal a férfival, jobbod azzal az emberrel, akit magadnak neveltél!

Zsolt 80,18

„Jézus Krisztus vére megtisztította lelkiismeretünket a halott tettektől, hogy az élő Istennek szolgáljunk – tanítja a Zsidókhoz írt levél (9,14). Ahol a Szent jelen van, ott a mi alkalmasságunk, tisztaságunk – bár nem problémamentes – szabad, félelem nélküli lehetőség.” (Juhász Tamás – sz. 1946. január 23.)



Szeretettel köszöntjük D. dr. Juhász Tamás emeritus professzort
80. születésnapja alkalmából.

**ISTEN ÉLTESSE ERŐBEN, EGÉSZSÉGBEN, ALKOTÓKEDVBEN
– AD MULTOS ANNOS!**

Éles Éva

„A tudomány nem hoz létre hitet, kegyességet,
de a kegyességre épülő tudomány tudni fogja,
mi a célja: Isten dicsőítése”

Életinterjú a 80. életévét betöltő Juhász Tamás
emeritus teológiai professzorral

Nyolc évtized tapasztalata, hűséges szolgálata és gazdag teológiai látása teszi különlegessé ezt a beszélgetést. Juhász Tamás emeritus professzor életútjáról, hitvallásáról és az egyház szolgálatáról mesél a tőle megszokott közvetlenséggel és bölcsességgel, amely mindannyiunk számára példaértékű. A kérdések összeállítása közben döbbsentem rá, hogy ezt a munkát legfeljebb abbahagyni lehet, igazán befejezni aligha. Visszatekintve, jó lett volna diákként többet faggatni, többet kérdezni az órákon; erre az ember rendszerint csak utólag ébred rá. Bízom abban, hogy a professzor úr most is kedvet kap a meséléshez, úgy, mint régen, hiszen élénken él bennem az emléke annak, milyen nyelvi gazdagsággal, finom humorral és megragadó erővel, tisztánlátással tudott elbeszélni egy-egy említésre méltó történetet. Most már az olvasó is megbizonyosodhat róla, hogy a professzor úr ebben az interjúban sem hazudtolta meg magát.

Gyermekkor – családi háttér – a hivatás ébredése

Hogyan emlékszik vissza gyermekkorára? Milyen lelki és szellemi légkör vette körül otthonában?

Öt-hat éves koromat megelőzően nincsenek összefüggő emlékeim, csupán néhány homályos folt.

Körülbelül hároméves koromban karácsony este édesapám elment a két bátyámmal a Farkas utcai templomba, én otthon maradtam édesanyámmal (beteg lehettem). Felöltözve feküdtem a vetett ágyneműn. Édesanyám mellém kucorodott, és a „Szállj, szállj magasra” kezdetű éneket próbálta nekem tanítani. Erős vallásos (?) áhitatot éreztem. Ma is emlékszem a jó érzésre, amely akkor elfogott.

Ha megdicsértek, büszke lettem. Volt egy összecsucskható háts kicsi székem, amit lefekvéskor mintegy „felöltöztettem” a levetett ruháimmal. Reggel a kisszéket összecsucskva betettem az ágyam alá. Apai nagyszüleim látták ezt, és megdicsértek, én pedig még buzgóbban igyekeztem „rendes” lenni.

Gyáva voltam, féltam a víztől. Szüleim és bátyáim Marossárpatakon a Marosban fürödtek. A sekély vízbe se mertem bemenni. Édesapám ölbe vett, és begázolt velem a mélyebb vízbe. Úgy sikoltoztam és könyörögtem, hogy kénytelen volt kivinni. Mikor tízéves lettem, úszótanfolyamra kezdtem járni a Tímár utcai uszodába. Két óra után megszöktem, többet nem akartam menni. Csak 15 éves koromban tanultam meg úszni, amikor már szégyelltem bénaságomat a testvéreim, osztálytársaim előtt.

Vasárnaponként az egész család a Farkas utcai templomba ment, mi, gyermekek előbb átmentünk vallásórára. Nyolc csoportra osztották a rengeteg gyereket. Volt egy óvodás csoport, majd az első hét osztály tanulói osztályonként helyezkedtünk el: a templomi karzaton, a karzat alatt, a szentélyben, a sekrestyében, az imateremben és a két lelkipásztori irodában. A két lelkipásztor, a két papné, a Magyarai lányok, a segédlelkész és egy-két teológiai tanár vagy önkéntes teológiai hallgató tartotta a vallásórákat. Minden iskolai év végén vallásvizsgán vettünk részt. Havonta egyszer gyermek-istentiszteletet tartottak nekünk a nagy imateremben.

Születésem évében édesapám már teológiai tanár volt. Reggelente mindig sietett a teológiára, mi, gyermekek pedig igyekeztünk nem útjába kerülni. De a nagy sietségben soha nem felejtette el, hogy a reggeli családi áhítatot megtartsa. Bibliát olvasott és imádkozott. Később, amikor hozzájutottunk, valamilyen német vagy francia leszakító naptárból az ott lévő napi igemagyarázatot is felolvasta, kapásból fordítva azt.

Gyermekeként hogyan látta az egyházat és saját gyülekezetét?

Egyház és gyülekezet nekem mindig is egy volt: a Farkas utcai templomban istentiszteletre járó közösség. Kicsi korom óta benne éltem, hozzám tartozott. Nem gondolkodtam róla.

Volt-e olyan gyermekkori vagy ifjúkori élménye, amely később döntőnek bizonyult a hivatása szempontjából?

Sülve-főve együtt voltam egyik unokatestvéremmel, Tonk Sándorral. Mindig együtt nyaraltunk Pókában, a Tavaszy-portán. Egy alkalommal megegyeztünk, hogy Sándor gazdatiszt lesz vagy a pókai Tolvaly családnál, vagy más faluban. Erre

én hozzátettem: én pedig falusi pap leszek ugyanabban a faluban! Ez kilencéves koromban volt. Azután, ha kérdezték, mi leszek, mindig azt mondtam, hogy falusi pap. Nem volt semmilyen „megtérés”-élményem. Elhatározásomat ténynek tekintettem.

A bolsevik diktatúra vallásellenessége egyfajta „csak azért is” indulatot váltott ki belőlem és sarkallt a választott pálya felé. A gimnáziumi években nagyon zavart az egyik-másik tanárunk és néhány diáktársam részéről sulykolt ateista propaganda és egyházellenesség. Hetedikes koromban egyik tanárunk gúnyosan jegyezte meg, hogy a Bibliában sok babona van. Például az, hogy 1975-ben be fog következni a világvége. Szigorú ember volt, de azért óra után odamerészkedtem hozzá: „Hol van ez a Bibliában?” „Nem tudom pontosan, de valahol a vége felé, a Mózes könyveiben” – hangzott a „jól értesült” válasz...

Ifjúkorában miként változott az egyházzal alkotott képe, különösen a tanulás és a teológiai képzés hatására?

Iskolai tanulmányaim rendjén a darwinizmus volt sokkoló hatással rám, de csak addig, amíg kézbe nem vettem otthon *A fajok eredetét*. (Édesapám könyvtárában ez is megvolt!) Ennek a bevezetésében megnyugtató volt olvasni, hogy Darwin a maga megfigyeléseivel és elméletével „bepillantást nyert a teremtés műhelyébe”. A teológiai tanulmányok alatt nem az egyház, hanem a papok iránt lettem kritikusabb. Különösen rossz hatást tett reám az a néhány tanárunk, aki vagy felkészületlenségével, vagy undorító politikai konformizmusával ütött el a jó tanároktól. Persze, a diákok között is akadt besúgó, de őket a közösség hamar kiszúrta és így semlegesítette. Szerencsére több volt a jó tanár, s a diákok közt is azok voltak többségben, akik magatartásukkal erősítették bennem is a hivatástudatot.

Mit jelentett az Ön számára, hogy középiskolásként, majd teológushallgatóként is német, illetve szász evangélikus közegben tanulhatott?

Édesapám előrelátása és bölcsessége volt, hogy mindegyik gyermekénél szorgalmazta az idegen nyelvek tanulását. Két bátyámat 14–15 éves korukban a nyári vakációban román szóra, illetve német szóra küldte. Mikor én kerültem volna sorra, még merészebbet gondolt. Nagyszebeni szász evangélikus kollégái útján megérdeklődte, hogyan írathatna be engem német iskolába. Terve sikerült, és a kilencedik osztály végeztével kész tények elé állított: szeptembertől a nagyszebeni Brukenthal gimnáziumban leszek tizedik osztályos. A Binder családnál fogok lakni, ahol a harmadik fiú éppen velem egyidős. Cserében majd ő fog nálunk lakni

és magyarul tanulni, ha Kolozsvárra jön egyetemre. Nagyon féltem, de az egész Binder család kedvessége és Hermann barátságos magatartása segített szorongásomat legyőzni. Nem volt könnyű, nap mint nap minden iskolai tárgyat németül megérteni, és főleg a leckéket napról napra megtanulni. Különösen a német irodalom, az anatómia és a politikai gazdaságtan volt nehéz. Számtanból, fizikából kevésbé voltak gondjaim, sőt decemberben már részt vehettem Brassóban az országos fizika olimpiáson. Három évharmadból állt az iskolai év, az első és a második évharmadban bukdácsolva, de átmentem, viszont a harmadik évharmadban már 8-as általánost értem el. Otthon is németül, illetve szász dialektusban beszéltek.

Így amikor visszatértem kolozsvári iskolámba, már folyékonyan tudtam németül. S amikor két év múlva beiratkoztam a teológiára, könnyűszerrel olvastam a német teológiai könyveket. Teológiánk könyvtára akkori állományának szinte a fele német könyv volt. Amikor pedig harmadévesen, a teológiai nyelv mélyebb elsajátítása érdekében két évfolyamtársammal együtt elmehettünk a szász evangélikus teológiára a három ösztöndíjas helyre, nemcsak jól beilleszkedtünk, hanem nekik is sokat segíthettem.

Mind a gimnáziumi, mind a teológiai ottlétem alatt három dolgot tanultam a szászoktól: a zene szeretetét, a fegyelmezett munkarendet és a népi-nemzeti hagyományokhoz való ragaszkodást.

Házigazdánk vacsora után tartotta a napi családi áhítatot, s ezt követte a szülők, a két vagy három otthon lévő gyermek és egy velem egykorú vendégfiú házi zenélése. Még nekem is megtanítottak a C-furulyán néhány egyszerű darabot, s boldogok voltak, hogy a magam kezdetleges módján be-bekapcsolódtam a házi muzsikálásba. A család gyermekei és iskolai osztálytársaim nagy része rendszeresen részt vett valamilyen iskolai vagy egyházi kamarazenekarban, valamint a városi Bach-kórusban.

A házi feladatok végzése, az iskolai tanulás, a teológián pedig az előadások és szemináriumok órarend szerinti pontossággal történtek. Ha kirándulni mentünk, a meleg ruha mellett kenyéren, vízen, szalonnan és hagymán kívül semmi más nem volt a hátizsákunkban.

A hagyománytisztelőt ékes példája volt Rosemarie, Hermann barátom kisebbik bátyjának menyasszonya. Hónapokon keresztül ott élt velünk együtt majdani férjének családjánál, és tanulta leendő anyósa irányításával a főzést és más háztartási feladatokat. Ennek az volt a célja, hogy amikor egy év múlva majd összeházasodnak, úgy tudja a férjét „szolgálni”, ahogy azt annak édesanyja mellett megszokta. A fiatalok, főleg a városiak, nem szász dialektusban, hanem néme-

tül beszéltek egymás között. De ha otthon valamelyik fiatal megszólalt németül, a családfő haragosan rászólt, hogy beszéljen az „anyanyelvén”. Távol élő fiától és nagyobbik lányától elvárta, hogy hazaküldött leveleit azokkal a szálkás, rúnaszerű gót betűkkel írja, amelyeket csak a régiek használtak...

1967–1968-ban a bukaresti Ortodox Teológiai Intézet, majd 1977–1978-ban a münsteri Karl-Wilhelm Universität hallgatója volt. Hogyan élte meg ezeket a tanulmányi éveket, és milyen hatással voltak ezek a különböző teológiai tradíciók (ortodox és nyugat-európai) a saját teológiai gondolkodására, lelkiségére és későbbi tanári/pásztori szolgálatára?

Bukaresti tanulmányi évemmel egy mások által már korábban megkezdett hagyományt folytattam. Ennek az lett volna a célja, hogy ha már együtt kell élnünk a többségében görögkeleti vallású románokkal, legalább ismerjük meg az ő egyházukat és vallásos gondolkodásukat. Doktorjelöltként voltam ott, az ottani doktorjelöltekkel laktam együtt, és külön óráink voltak. Volt néhány olyan tanárunk, akit szívesen hallgattam (Stăniloae, Rezuș, Chițescu), foglalkoztatott teológiájuk misztikus jellege, különösen az ikonok jelrendszere. Meglepett, milyen sokat és sokszor idézik az egyházatyákat, akiknek ugyanolyan tekintélyük volt, mint a Bibliának. Rájöttem, hogy a református lelkipásztoroknak is alaposabban kellene ismerniük az egyházatyák irodalmát. Hogy ez az elgondolás milyen sikeres lehet, annak iskolapéldáját tapasztaltam harminc évvel később, amikor néhány éven át tagja lehettem a Református Világszövetség és a Konstantinápolyi Görögkeleti Pátriárkátus közös teológiai bizottságának. Thomas F. Torrance skót református teológus olyan jól ismerte a görög egyházatyákat, hogy az egyébként alaposan felkészült görögkeleti teológusokat nemegyszer helyreigazította, amikor azok pontatlanul hivatkoztak saját nagyjaikra.

Bukarestet mint várost a sok „mahala” (= lepusztult, szennyes külváros) miatt nem szerettem, viszont volt néhány olyan szép parkja, ahol jó időben szívesen tanultunk, egy-két kollégámmal együtt. A görögkeleti teológia zsúfolt bentlakását taszítónak éreztem. Leginkább a görögkeletiek hierarchikus szemlélete volt nekem idegen. A felsős diákok a kisebbeket lenézték, lekezelték, a kisebbek pedig alázatosan, hajbókolva és szolgál elküen tekintettek „felfelé”. Mivel a tanárok mind papok is voltak, nekik kijárt a „professzor atya” címzés, köszönéskor pedig a kézcsók. Volt két-három rokonszenves, komoly diáktársam, de a többség üresfejű, pénzhajhász és törtető volt. Volt, aki bevallotta: azért jár el szombatonként valamelyik bukaresti templomba a pap mellett énekelni, mert egyetlen alkalommal két-háromezer lejt

is „szerez”. (Akkoriban az erdélyi református papoknak általában még a havi fizetése is kevesebb volt ennél.) Néhányszor én is részt vettem a görögkeleti – nagyon hosszú! – misén. Társaim elmagyarázták, hogy a görögkeleti egyház mai liturgiája a 4. század második felében élt Aranyszájú Szent Jánostól származik (kb. 347–407). Az említett görögkeleti–református párbeszéd egyik ülésén Ciprus szigetén mindnyájan elmentünk az ottani misére, s valóban: a görög mise szinte szó szerint egyezett az általam megismert román miseszövegekkel és énekekkel.

A németországi tanulmányi év váratlan ajándéknak bizonyult. Mivel 1968 óta hozzánk is jöhettek holland diákok, a hatóságoknak kénytelen-kelletlen meg kellett engedniük az erdélyi diákok részére is a nyugati irányú egyetemjárást. A teológián külön vizsgát intézményesítettek a külföldi ösztöndíjra pályázó doktorjelölteknek. Ezen a román vallásügyi államtitkárság valamelyik tisztviselője is részt vett, s az ő kedvéért az ökumenikus mozgalomról szóló tananyagot románul kérdezték. Ebbe beleszótták a hivatalos román politikára vonatkozó kérdéseket is. Minden vizsgázónak tudnia kellett például, „melyek a Román Szocialista Köztársaság külpolitikájának alapvonalai”. Eleinte Hollandiába, majd az amerikai Princetonba, és végül, két német professzor közbenjárására a vesztfáliai Münsterbe is lehetett ösztöndíjra pályázni. Münsterbe közvetlenül előttem két idősebb „kontraszelektált” erdélyi lelkipásztor ment, akik németül sem tudtak. Majd miután lettettem a „külföldi” vizsgát, ígéretet kaptam, hogy 1976 őszén én is mehetek Münsterbe. Nagy előnyömre szolgált, hogy középiskolás koromban – mint említettem – egy évet egy szebeni német gimnáziumban végeztem, majd ugyanitt a teológián is jártam egy évig a német tagozaton, így a nyelvet jól tudtam. A jóváhagyás hónapokig késett, de végül 77 márciusában megkaphattam az egy évre szóló kiutazási engedélyt. Velem együtt egy másik lelkipásztor is jöhetett volna, de ő végül feladta tanulási terveit, és itthon maradt.

Münster mélyebb nyomot hagyott bennem, mint Bukarest, már csak a nyelv miatt is. Németül jobban tudtam, mint románul. Hans-Helmut Eßer Barth teológiájáról, Wilhelm Neuser pedig a Heidelbergi Káté teológiájáról tartott előadásokat. Utóbbi nagyon kapóra jött, mert éppen a Káté teológiai mondanivalóját készítettem doktori dolgozatomban taglalni. Ezenkívül Kurt Aland egyháztörténeti, Karl Heinrich Rengstorf újszövetségi előadásaira jártam, illetve részt vettem két szemináriumon. Az egyik az úgynevezett „Kampfseminar” (hadakozó szeminárium) volt a krisztológiáról, amit H.-H. Eßer dogmatikus és Willi Marxsen újszövetséges professzor közösen tartottak. Eßer hagyománytisztelő, hitvallásos teológus volt, Marxsen viszont szinte szélsőségesen liberális, modernista. Tanulságos

és felemelő volt vitájukat követni. A másik szemináriumot H.-H. Eßer tartotta a doktorjelöltek számára. Ez utóbbi emelt szintű összejövetel volt, úgynevezett „Sozietät” (társaskör). A téma változott: mindig egy-egy doktorjelölt tartotta a bevezetőt, saját kutatásai köréből; egy alkalommal én is tartottam vitaindítót a Heidelbergi Káté egyháztanáról.

Mivel ösztöndíjamat a Reformierter Bund (a német református egyházak szövetsége) biztosította, ennek főtitkára, Joachim Guhrt lelkipásztor havonta egyszer beszervezett engem is a különböző konferencia-központokban tartott „református konferenciákra”. Ezeken gyakran tartottam beszámolót erdélyi egyházunk életéről, s több lelkipásztorral is megismerkedtem. Közülük hárman meg is hívtak prédikálni, s így egy-egy hétvégét vidéki lelkész családoknál tölthettem.

Egy protestáns vallású egyetemisták részére működtetett diákotthonban laktam, amelyben intenzív élet zajlott, különböző összejövetelekkel, bibliaórákkal, kerti partikkal stb. Még kocogtam is velük, mert délutánonként magukkal vittek a város melletti tóhoz („Aasee”), s ennek partján futottunk egy-egy félórát.

A két hónapig tartó nyári vakáció alatt nem mertem hazautazni, mert féltem, hogy nem engednek vissza. Ezért egy teljes hónapot titokban Hollandiában, barátainknál töltöttem. A romániai hatóságok elől úgy titkoltam el hollandiai utamat, hogy münsteri diákbarátaim segítségével a düsseldorfi holland konzulátuson olyan vízumot kértem és kaptam, amelyet külön papírra nyomtattak, nem pecsételték a román útlevelembe. Hazajöveletem után ezt az útlevelet le kellett adnom a valóságügyi államtitkárságon, s ha látták volna benne a hollandiai vízumot, összevissza faggatóztak volna.

Mindkét külföldi tanulmányút termékenyítőleg hatott mind prédikálásomra, mind gyülekezeti-lelkigondozói munkámra, hiszen ez is volt a céljuk. Németországban (és Hollandiában) több olyan vallástanítási és gyülekezetszervezési módszert láttam, amelyek reám is ösztönzőleg hatottak. Az egyháznak és a teológiának a társadalomra, a politikára gyakorolható hatását a német protestánsoknál tanulságos volt látni. Ezt a hatást különösen a berlini háromnapos Evangelischer Kirchentag (Protestáns Egyházi Napok) című rendezvényen tudtam jól megfigyelni. Erre a százezres létszámú nagy seregszemlére a münsteri diákok vittek el. Nálunk társadalmi befolyást alkalmazni csak az 1990-es változás után lehetett – ám akkor már a teológián tanítottam.

Családi örökség és teológiai irányultság

1970 és 1974 között Lőrincrévén, majd 1974 és 1984 között Detrehemtelepen szolgált lelkipásztorként. Hogyan élte meg ezeket az éveket a gyülekezeti lelkipásztori hivatásban? Milyen volt akkor gyülekezeti lelkipásztornak lenni, milyen kihívásokkal találkozott, és mit adott Önnek ez a szolgálat?

Lőrincrére a Maros bal partján fekszik, Alsó-Orbóval szemközt. Alsó-Orbónál a Székelykocsárd–Tövis vasútvonalon akkor még megálló volt, a személyvonatokra mindkét irányban fel lehetett szállni. Az állomástól 3 kilométernyi földút vezetett Lőrincrére. A Maroson komppal kellett átkelni.

1970. november közepén kaptam meg a Lőrincrére szóló segédlelkészi kinevezésemet. Ez nagyon ideiglenesnek tűnt, mert a gyülekezetben már volt egy másik segédlelkész, akit adminisztratív büntetésként három hónapra elhelyeztek onnan. Az édesanyja és a nagyanyja a kétszobás parókián lakott. Én az irodának használt harmadik szobában lakhattam. A presbitérium már ki is mondta az illető segédlelkész rendes lelkésszé történő megválasztását, a választó közgyűlés december közepére volt kitűzve. A gyülekezet nagyon zokon vette az én odahelyezésemet. Mit keres ott egy újabb segédlelkész, amikor ők éppen készülnek valakit rendes lelkészükké választani? Már-már ellenséges volt a hangulat velem szemben. De nem volt mit tennem: egy vasággal és egy íróasztallal beköltöztem, s elkezdtem a vasárnapi prédikációkra, a vallásórákra és kateórákra készülni. A kurátorékhoz mentem ebédelni, a felesége naponta 5 lejért nekem is főzött, azt kaptam, amit ők ettek. Naponta egyszer elmentem a falusi boltba, ahol, ha mást nem, egy-egy skatulya gyufát vettem. Így aztán naponta kétszer – más-más irányban – végigjártam a falut, s óhatatlanul találkoztam emberekkel. Kalapot emelve mindenkinek előre köszöntem, s volt, aki szóba is állt velem. Ottlétem negyedik vasárnapján volt a lelkészválasztó közgyűlés, amelyen jegyző és szavazatszámláló voltam. A választást levezető esperesi küldött a csombordi lelkipásztor volt. Közölte a gyülekezet tagjaival, hogy a szavazócédulára csak egy „igen” vagy egy „nem” írjanak. Megválasztják-e a presbitérium által meghívandónak jelölt korábbi segédlelkészt („igen”), vagy nem („nem”). Csodálkozásunkra sokkal több volt a „nem”, mint az „igen”. Így a kollégám családjának karácsonyig ki kellett költöznie, s én birtokba vehettem az egész papi lakást. Karácsony harmadik napján Kolozsváron nyugodt szívvel tartottam eljegyzésemet Dobai Erzsébettel: ha megesküszünk, lesz hova költözzünk. A következő év júniusában meg is volt az esküvőnk, s mi boldogan beköltöztünk a kicsi papi lakásba, amelyhez hatalmas kert tartozott. Időközben, 1971 tavaszán az egyházmegyei tanács megbízott azzal, hogy vállaljam el a 7 km-

re fekvő Solymoson is a szolgálatot. Ez a 70 lelkes leányegyház addig Becéhez tartozott, de a lelkipásztornak, időskora miatt, már terhes volt az ingázás. Örömmel vállaltam, s így Erzsébet nemcsak Lőrincrévének, hanem Solymosnak is „pap néni-jé” lett. (Húszéves feleségemet a legidősebb férfiak is „pap néninek” szólították...) Mindkét gyermekünk Lőrincrévén született.

Detrehemtelepre négy év múlva, 1974 szeptemberében költöztünk, ahova az ottani gyülekezet hívott. András bátyámat, az előző lelkészt Marosvásárhelyre választották, s mind ő, mind a detreheimi gyülekezet sok ismert tagja nagyon kért, fogadjam el a meghívást. Nemcsak ezért mentünk át, hanem mert közelebb volt Kolozsvár, ahova doktori dolgozatom befejezése érdekében sokszor kellett utaznom, és mert Detrehemtelepen gázfűtés volt, s a vizet sem kellett kútból hordani. A falut a 20. század első évtizedében hozták létre, a Darányi Ignác földművelésügyi miniszter általi telepítések rendjén. Ekkor Erdélyben és a Bánságban nagyon sok telepes falu épült, amelyekkel egy-egy vidéket gazdaságilag és etnikailag fel akartak emelni. Minden telep egyvallású emberekből állott, akikben volt annyi vállalkozószellem és kezdeményezőkézség, hogy vállalták: ötven év alatt kifizetik az állam által vásárolt házat, telket, szántóföldet, szőlőt és erdőt. A telep két középkori falu, Alsó- és Felsődetrehem mellett épült, szép nagy templomát pedig a magyar állam emelte, Felsődetrehem szélén. Azért ott, mert a tervek szerint a telepítést abban az irányban folytatni akarták. Az első világháború miatt nem folytathatták, így az új falutól két kilométer távolságra került a templom. Teleki Domokos egykori kúriája lett a papi lakás. A második világháború végén a lelkész elmenekült, s az üresen maradt lakást lerombolták, köveiből, tégláiból emelték a kollektív gazdaság istállóját. A templomba is betörtek, volt olyan falubeli román ember, aki az orgona sípjából kerítést épített magának... Később a telepen épített parókiát a gyülekezet. A kétszobás lakás egyik szobájában tartották az istentiszteleteket. Majd Juhász András idejében a papi lakáshoz egy nagy, hosszú imatermet ragasztottak. A távol levő templomba csak ünnepnapokon jártak, azt máskor csak Alsó- és Felsődetrehem reformátusai használták. A detrehemtelepi emberek bátrabbak, magabiztosabbak voltak, mint Lőrincrére, az egykori jobbágyfalu lakói. Keményebben is dolgoztak, s a férfiak a téész mellett az aranyosgyéresi szeggyárban is dolgoztak. Módos, rátarti emberek voltak, akik az egyházi munkában is hajlottak az újíto változásokra. Gyermekünk itt szocializálódtak, itt jártak óvodába, és itt kezdték az iskolát.

Melyik emlékét őrzi a gelélnkebben az első évek pásztori szolgálatából?

A 480 lelkes kicsi Lőrincrévén 300 magyar református ember élt. Az egész falu szeretetét, rokonszenvét éreztük. Az idős románok tudtak magyarul, volt olyan román néni, aki rendszeresen jött a református templomba istentiszteletre. Ez a Măricica néni dolgozni már nem tudott, de mindennap úgy ült le a kerítésük mellett, hogy lássa a komphoz vezető utat. Mindig mondta, hogy látogatóba várja a Gyulafehérváron élő fiát, akire nagyon büszke volt. De a fia sose jött...

A román–magyar békés egyetértésnek történelmi hagyománya volt Lőrincrévén. Amikor 1848 őszén Mihálczfalváról jöttek a vad román felkelők, akik az erdélyi Hegyalja falvaiban tűzzel-vassal pusztították a magyarokat, Lőrincrévét is célba vették. Azt tartja a legenda, hogy a helybeli románok a templom tornyán a csillagot keresztre cserélték, s a mihálcziaiak így azt hitték: ez román falu, ide nem kell jönni... Majd 1944-ben, amikor a Maniu-gárdisták akarták megrohanni a falut, kiállt eléjük Gherman, a falu legbefolyásosabb román gazdája: „Ide ne gyertek, mert mi itt a helybeli magyarokkal együtt élünk, s ezután is jó viszonyban akarunk velük maradni.” Ennek a jó viszonynak jele volt a román pünkösöd másod- és harmadnapja. Ezen a két napon a magyarok – az ő pünkösdjük már rég elmúlt – kapálni indultak a szőlőbe. De nem azon a rövidebb, megszokott úton mentek, amelyik a román templom előtt vezetett, hanem közel egy kilométeres kerülőt tettek az úgynevezett „Berek” felé: nem akarták munkás ruhájuk és szerszámaik látványával a templomba igyekvő románokat vallási áhítatukban megzavarni.

Volt-e olyan esemény (például konfirmációk, esküvők, temetések, gyülekezeti konfliktusok), amely különösen mélyen érintette?

A temetések azért érintettek mélyen, mert mind Lőrincrévén, mind a valamivel nagyobb, 350 lelkes Detrehemtelepen mindenkit személyesen ismertünk, és úgy is éltünk, mint egy nagy családban. Ha meghalt valaki, családtagot veszítettünk el. A virrasztóban és a temetésen az egész falu részt vett, még a román szomszédok is. Alsó- és Felsődetrehemben, ahol a magyarok kisebbségben voltak, még arra is kértek, hogy a sok román résztvevő kedvéért románul is beszéljek.

A családiasságra jellemző, hogy mind Lőrincrévén, mind Detrehemtelepen, amikor eljöttünk, búcsúzásakor többen sírtak, s mi magunk is megkönnyeztük az elválást. Szép és felemelő közszolgálatot végezni, de még nagyobb dolog, hogy a szolgálat által olyan mély, igazi emberi kapcsolatba kerültünk a gyülekezet tagjaival, amely minket is – úgy érzem – jobb emberré tett, s amelyért életem végéig hálás leszek Istennek.

Édesapja, Juhász István egyháztörténész, valamint nagyapja, Tavaszy Sándor rendszeres teológus meghatározó alakjai voltak a magyar református teológiának. Egyértelmű volt-e az Ön számára, hogy az ő nyomdokukba lép? Volt-e belső küzdelem vagy bizonytalanság a pályaválasztás idején?

Nemrég, a 80. születésnapomra ajándékkul kaptam egy géppel írt kis levélkét. Ezen Tavaszy Sándor Isten áldását kérte legnagyobb lányára – az én édesanyámra – abból az alkalomból, hogy harmadik fiaként világra hozott engem. Majd ezt írta: „Áldja meg a jó Isten a kis Tamást is, s tegye az erdélyi magyar életnek és a református egyháznak hasznos és derék tagjává.” Ehhez még hozzáfűzöm azt a kedves, élcélődve idézett választ, amellyel két és fél éves Máté öcsénk vágta ki magát, amikor leverte egy könyvet kamaszodó bátyja íróasztaláról, s az hevesen rászólt: „Máté, te normális vagy?!” „Én nem vagyok normális, én magyar református gyerek vagyok!” Nos, mivel öntudatunk ezen jelzőit sokszor hallottam, én sem Tavaszy Sándor, sem pedig Juhász István „nyomdokaiba” lépni nem kívántam, hanem egyszerűen jó magyar és jó református akartam lenni. Ehhez szorgalmasan tanulni és hasznossá válni kellett. Tavaszy Sándort nem „rendszeres teológusként” hívták a teológiára, hanem tanításra alkalmas emberként. Az első hat évben nem is rendszeres teológiát tanított, hanem „a keresztyén egyház fenomenológiáját”, vagyis egyháztörténelmet. Juhász Istvánt is előbb „tanárnak” hívták a teológiára, aki latin és román nyelvet tanított, majd amikor 1948 őszén az „aranycsapat” négy tagját (Nagy Gézát, Imre Lajost, Tavaszy Sándort és Gönczy Lajost) kényszernyugdíjba küldték, átvette Nagy Géza egyháztörténeti tanszékét.

Figyelemre méltó folytonosság rajzolódik ki: Tavaszy Sándor rendszeres teológus, Juhász István egyháztörténész, majd Ön ismét a rendszeres teológia felé fordult. Tudatos volt ez az irányválasztás?

Az előző válasz értelmében azt kell mondanom, hogy nem szakirányt választottam, hanem egyszerűen a teológiát. Akik odahívtak engem, tudták ugyan, hogy magyarra fordítottam Wilhelm Niesel szimbolikáját, és hogy *A Heidelbergi Káté teológiai tanítása* címmel írtam disszertációt, tehát „konnyítok” valamit a rendszeres teológiához, mégis először héber–görög nyelvi lektornak hívtak volna, erre készültem egy egész éven át, Kozma Zsolt baráti segítségével.

*Mi befolyásolta leginkább, hogy a rendszeres teológia lett az Ön szakterülete? Ismét a külső körülményekre hivatkozom, azok *Deus ex machina*-féle befo-*

lyása érvényesült. Geréb Pál dogmatikaprofesszornak nyugdíjba kellett vonulnia, s így a rendszeres teológia lektora lettem.

Fel tudná idézni, mire tanították Önt elődei, akár kimondva, akár hallgatólagosan? Mi volt az a „szellemi örökség”, amelyet nemcsak megörzött, hanem tovább is formált saját teológiai munkájában? Volt olyan egyházpolitikai vagy teológiai kérdés, amiben eltért elődeitől a véleménye, meggyőződése?

Tavaszy Sándorról hallomásból tudtam, édesapámon pedig közvetlenül tapasztaltam, hogy a szellem munkásainak „úriembernek” kell lennie: legyen tartásos, udvarias mind beszédében, mind magatartásában, öltözködésében. A családi ünnepek alkalmából Reményik Sándor- és Áprily Lajos-verseket tanultunk. Reményikkal szólva „tartásosnak” lenni – különösen erdélyi kisebbségi helyzetünkben – azért kell, mert „Nem illik daróc főpapi talárhoz, s királyi nyelvhez koldus-dadogás”. És mert „Úgy beszéljen ma ki-ki magyarul, mintha imádkozna, mintha aranyat, tömjént, myrrhát hozna!” (Az ige) – Apai nagyapámtól, Juhász Albert nagyenyedi vallásstanártól a végtelen szerénységet és igazi alázatot tanultam.

Ha van „szellemi örökség”, amelyet elődeimtől tanultam, akkor az egyértelműen a hűség, a helytállás. Legyünk hívek ahhoz a néphez, amelynek közösségébe Isten elrendelt, az egyházhoz, amelybe Krisztus által betagolt, és tartsunk ki abban a munkában, hivatásban, amelyre Isten alkalmassá tett.

Bár az „úriember” módjára való viselkedés és a hűség csak forma, de ebbe a külső keretbe helyezve két olyan tartalmi vonást örököltam, amelyben mind magamat tovább gyakorolni, mind tanítványaimnak átadni próbáltam. Az egyik *a teológia egyetemes jellege*. Nincs semmi a világon (az ember mindennapi életében, az embert körülvevő természetben, a kultúrában és az ember cselekedeteiben, történelmében és a politikában), amelyhez a Bibliának és az ige tudományának ne lenne köze, ne lenne mondanivalója. A másik az Újszövetségből ismert *parrhészia*, a bátorságos szólás. Ha van a teológiának mondanivalója, azt mondja is ki bátran, minden körülmények között.

Közöttem és nagyszüleim, szüleim között teológiai véleménykülönbség nem volt. Szüleim mindketten teológiát végeztek, mindkét nagyapám vérbeli teológus volt, de egyikük sem volt gyülekezeti lelkész. Ebből adódott az a kevés különbség, amely alkalmilag kiderülhetett. A gyülekezeti szolgálat hatásának köszönhetően fogékonyabb lettem a szociális kérdések, a konkrét emberi helyzetek megítélésé- se dolgában és az emberi nyomorúságok megértése szempontjából. Elődeimhez képest jobban igyekeztem kidomborítani azt, hogy a teológia fő kérdései vigasztaló, egzisztenciális kérdések.

Rendszeres teológia – kérdések és távlatok

Dogmatika- és etikaóráin gyakran hivatkozott olyan nagy szellemi elődökre, mint Karl Barth rendszeres teológus vagy Böhm Károly filozófus. Mi teszi különlegessé az ő gondolkodásukat? Miért érdemes e neves kutatók munkáit olvasni?

A római katolikus hagyomány négy olyan egyházatyát ismer, aki „az egyház tanítója” kitüntető címet viseli, mert tanításuk az egész egyházra nézve meghatározó volt. A protestáns világ nem szokta a „szenteket” kiemelni, de Schleiermarchert már nevezték 19. századi egyházatyának. Ennek mintájára Karl Barthot 20. századi egyházatyának mondhatjuk, mert igeteológiája döntő módon befolyásolta a múlt század egyetemes egyházát. Erdélyben éppen Tavasz Sándor ismertette elsőként Karl Barth teológiáját, és az ő hatására egész teológiánk „barthiánus” lett. Én is ezen nőtem fel, és nem tagadhattam meg. Nem is akartam.

Böhm Károly felvidéki (szepességi) származású filozófus volt. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem filozófiaprofesszora volt, akit a teológiánk diákjai 1911-ig hallgatni kötelesek voltak, és akinél vizsgázniuk is kellett. Böhm az egyetlen olyan magyar filozófus, aki önálló filozófiai rendszert alkotott, és a „kolozsvári filozófiai iskola” megteremtője volt. Ezt „újkantánius értékfilozófiának” is nevezik. Gondolkodását kevésbé a filozófusok vitték tovább, mint inkább a teológusok: Ravasz László, ifj. Bartók György, Tavasz Sándor.

Mi volt a rendszeres teológia legnagyobb kérdése az Ön számára? Van-e olyan teológiai probléma vagy tétel, amelyhez évtizedek óta újra és újra visszatér?

A Szentlélek személye és műve. Ezzel kapcsolatban pedig az a megoldatlan kérdés, hogy az egyháznak hamarabb volt dogmája, mint Szentírása. Tudniillik az újszövetségi kánon kialakulását, vagyis a teljes Szentírás lezárását a 397-es karthágói zsinathoz szokás kapcsolni. A niceai zsinat (325) és az első konstantinápolyi zsinat (381) hitvallása pedig mint az egyetemes egyház hitvallásai (dogmái) megelőzték ezt. A „megoldatlannak” tűnő kérdés tehát ez: ha a dogma a kinyilatkoztatás (Szentírás) alapján álló kötelező érvényű tantétel, mire támaszkodott a két említett dogma, ha még nem volt Szentírás? Ez a kérdés a Szentlélek művéhez kapcsolódik, mert a megoldás nyilván a Biblia ihletettsége gondolatánál keresendő. A dogma létrejöttékor természetesen volt már ihletett Szentírás, különböző változatokban. A karthágói zsinaton az egyház nem Szentírást „alkotott”, hanem csak a meglévő és általánosan ismert szent iratok gyűjteményét hitelesítette.

A rendszeres teológia gyakran fogalmakban, tételekben gondolkodik. Hogyan őrizhető meg ebben a keretben a bibliai történetek élő, narratív ereje? Hogyan látja a rendszeres teológia szerepét a mai, sokszor fragmentált teológiai és egyházi gondolkodásban?

Senki, még a rendszeres teológus sem „gondolkodik” elvont fogalmakban. A fogalmak, a tételek a bibliai szereplők élő hitét és cselekedeteit tükrözik a történet síkjából kiemelkedő, magasabb, egyetemesebb szinten. Éppen azért vonatkoztat el a konkrét bibliai történettől, hogy az másutt, más formában – például az igehirdetésben, a személyre szóló evangelizációban – konkrét történeti helyzetben újra alkalmazható legyen. A rendszeres teológia célszerű és átgondolt „raktár”. Mint az autóbontó raktára. Az autóbontó lényege nem a kívülről riasztóan látványos roncsalmaz, hanem az a polcsorokon elhelyezett, immár rozsdamentes alkatrészek összessége, amelyeket könnyen áttekinthető módon osztályoznak funkciók, fajták és méretek szerint.

A Heidelbergi Káté iránti szeretete egész pályafutását végigkísérte, és gyakran hangoztatta: „Aki a Kátét becsületesen megtanulja, az nem követhet el eget rengető dogmatikai hibákat.” Melyek a visszatérő „dogmatikai hibák”, amelyek kísértik református egyházunkat, a szolgáló lekipásztorokat, és milyen következményei lehetnek ezeknek? Hogyan segíthet a megtanult Káté a szembenézésben, az (ön)korrekcióban?

A Heidelbergi Káté a maga korának jól sikerült kompilációja. A régiek szemében a kompiláció nem számított bűnnek, „lopásnak”, hanem azt jelentette, hogy a keresztyén egyház mindenkor tanítóinak hasznos, emelkedett gondolatait elsjátították, magukévá tették és felhasználták. Az egyház nagy tanítóinak gondolatai közkinsnek számítottak, nem a szerző kizárólagos tulajdonának. A Káté jól átgondolt rendszerbe építette ezeket a gondolatokat, amelyek nemcsak hézagmentesen összeillettek, nemcsak a bibliai igazságot tükrözik, hanem a kátét tanuló hívő ember személyéhez, személyes hitéhez is nagyszerűen illeszkednek.

Dogmatikai hibának hitünk olyan „megbicsaklásait” tekintem, amelyek naponta, lépten-nyomon minden ember hitének velejárói. Például: miért imádkozunk, ha Isten úgyis mindent tud, mindent számontart, még azt is, ami szívünk legtitkosabb gondolata? Lehet-e Istent tisztán, „antropomorf” képzetek nélkül elgondolni? Miért tekintjük Isten egyetlen lényének háromszoros „reduplikációját” egymástól megkülönböztethető „személyeknek”? A Káténak a Szentírás tanúságtételére támaszkodó kérdései és feleletei – ha nem is maradéktalanul, de – eligazító támpontot nyújtanak e „hibák” kiküszöböléséhez.

Igehirdetés és lelkipásztori identitás

Kinek az igehirdetése volt a legnagyobb hatással Önre, és miért?

László Dezső igehirdetése. Gyermek- és ifjúkoromban legtöbbször őt hallhattam. Azért hatott reám, mert hangosan és tagoltan, érthetően tudott beszélni. Mert amit mondott, az észszerű és logikus volt, személyesen érintett. Minden beszédének volt bevezetése, frappáns befejezése és olyan – legtöbbször hármass – felépítése, amelyet könnyű volt megjegyezni, utólag is felidézni.

Mit jelentett az Ön számára az igehirdetésre való felkészülés?

A legnehezebb, legkeservesebb szellemi munkát – mind a mai napig.

Miben különbözött az akadémiai igehirdetés a gyülekezetben végzett szolgálattól?

Egyrészt könnyebb volt, mert nem kellett az elvont teológiai fogalmakat, szakkifejezéseket mindig kerülni vagy feloldani. Másrészt nehezebb volt, mert a kollégák jelenléte miatt úgy gondoltam, hogy teológiailag tartalmasabb, formailag elokvensebb beszédet várnak tőlem.

Volt-e belső mércéje vagy elvárása az igehirdetéssel kapcsolatban, és érzékelt-e külső elvárásokat? Milyen jellegű elvárás idézett elő ellenállást?

Belső mércém az őszinteség és a hitelesség volt. Külső elvárást a gyülekezet részéről nem tudok, legfeljebb azt, hogy ne beszéljek túl hosszán, vagy hogy emberileg érintse meg őket a prédikáció. A körülmények és az egyházi szokások elvárása szerint az ünnep témájához kellett az igehirdetésnek is kötődnie. Magamban – de csak magamban! – berzenkedtem ez ellen, és irigykedtem nagy reformátorainkra, akik a *lectio continuát* még az ünnep kedvéért sem szakítottak meg.

Milyen a jó prédikáció?

Arra, hogy milyen a jó prédikáció, elsőéves teológus koromban Nagy Barnabás volt sárospataki teológiai professzor tanított meg. „Az a jó prédikáció, amely közben az ember hátán legalább egyszer végigfut a hideg.”

Tanári és nevelői szolgálat

Mit jelentett az Ön számára a lelkipásztori identitás az oktatói és nevelői feladatkörben?

Amikor 1984-ben a Teológiára jöttem tanítani, egy kivétellel minden akkori tanártársam a lelkipásztori munkából érkezett a Teológiára. Ennek jelentősége ki

is tűnt a tanári szolgálat rendjén. Mindnyájan úgy tekintettünk a Teológiára, mint lelkipásztorképző iskolára, amelynek tágabb körben a gyülekezeteket, egész erdélyi népünket kell kiszolgálnia. Úgy tekintettünk a hallgatóinkra, úgy próbáltuk irányítani őket, hogy egykor vezető értelmiségiként szolgálják az erdélyi magyarságot.

Milyen az ideális teológushallgató?

Hívő, de nem bigott, jó kiállású, de nem gögös, bátor, de nem hetyke. Tud autót vezetni, kerékpározni, úszni, számítógépet kezelni. Okostelefonja hasznos dolgokra, főleg távbeszélésre szolgál. Szellemi képességei tekintetében: tudjon naponta 5-6 órán át előadásokra odafigyelni, a hallottakat szorgalmasan jegyzetelni, majd további 3-4 órán át könyvtárban tanulni. Szeresse a klasszikus zenét, a szépirodalmat, szakkönyvein kívül olvasson el havonta legalább 5 klasszikus (főleg magyar) szépirodalmi művet. Barátságos, humoros és társaságkedvelő.

Hogyan viszonyult azokhoz a hallgatókhoz, akikről úgy érezte, nem tudott igazán hatással lenni rájuk?

Türelemmel és kitartással.

Mikor volt igazán elégedett egy hallgató hozzáállásával vagy fejlődésével?

Ha nemcsak én ítéltem megfelelőnek, hanem a külsőktől – kollégáitól, papjától, gyülekezeti tagoktól – is jó bizonyosságot nyert.

Hogyan élte meg a teológiai közösséget: gyülekezetként vagy inkább formális akadémiai intézményként?

Egyértelműen gyülekezetnek tekintem a tanárok és teológiai hallgatók közösségét. Az akadémiai istentiszteletek és a reggeli áhítatok (a „précések”) mintegy keretbe foglalják a tanulást, a tudományos munkát. Ezzel két történelmi példát követ a kolozsvári teológiai intézet.

Egy jeles 17. századi holland teológus (G. Voetius) azzal a jelszóval kezdte 1634-ben utrechti tanári munkáját, hogy *Pietas cum scientia conjungenda*, azaz a tudományt a kegyességhez kell hozzákötni. Az istentiszteleti keret minden teológiai hallgatót arra a hívő kegyességre emlékezteti, amelyből mindenkinek érkeznie kell. A tudomány nem hoz létre hitet, kegyességet, de a kegyességre épülő tudomány tudni fogja, mi a célja: Isten dicsőítése.

A másik történelmi példa a középkori egyetemek elnevezése. Csak a 18. századi felvilágosodás óta nevezik az egyetemet *universitas scientiarum*nak, tudo-

mányegyetemnek, azelőtt *universitas magistrorum et scholarium*, vagyis a tanárok és tanulók univerzitása, egyeteme, azaz gyülekezete volt. Amikor 1895-ben Szász Domokos püspök Kolozsvárra hozta a nagyenyedi teológiai akadémiát, azzal, hogy egy fedél alá tervezte a tanári lakásokat, a diákszobákat, a konviktust, a tantermeket és könyvtárat, ezt a református kollégiumokra is jellemző középkori és reformáció korabeli modellt vitte tovább. Ez így van ma is, és jó, ha ragaszkodunk főiskolánknak ehhez az „emberi” dimenziójához, ahhoz, hogy elsősorban hívő gyülekezet vagyunk, s arra épül minden tudományunk. Az én diákkoromban köztudomású volt, hogy az akadémiai istentiszteleti közösség a Farkas utcai (belvárosi) egyházközségnek mintegy „filiája”.

Tisztán emlékszem egyik visszatérő buzdítására: „Evezz(en) a mélyre!” Mit jelent a mélység ezen a pályán?

A buzdítás Jézus ajkáról hangzott és Simonnak (Péternek) szólt (Lk 5). Azt jelenti, hogy ne legyen sablonos, ne álljon meg a közhelyeknél. Amit mond, az ne legyen erőltetetten tetszetős, hanem bibliailag és tudományosan megalapozott, célra törő.

Hogyan látja: miért válik a teológiai tudás sokszor felszíniessé vagy töredezetté?
Mert az illető nem evezett a mélyre.

Milyen szerepet töltöttek be oktatói munkája során a hallgatók visszajelzései?

A pozitív visszajelzéseknek örültem, mert sarkalltak engem. A nemtetszésüket pedig igyekeztem türelmesen elfogadni, humorral tudomásul venni.

Mire buzdítana egy mai pályakezdő teológiai tanárt?

Nem mondhatok mást, mint hogy szívlelje meg Reményik sorait:

„Fogadd el, s véd meg karszti földedet,

Azt a sírodnak is kevés humuszt,

Azt a pár négyzetméternyi helyet,

S azt a fölséges Isten-lábnymot,

Mit a lavina minden rohamra

Eltörölni még sohasem tudott.

Vedd ezt a talpalatnyi telkedet,

Cserépkancsodat és tűzhelyedet,

Utolsó darab száraz kenyered!

De azt aztán foggal, tíz körömmel.

Démoni dühvel és örült örömmel –
Ahogy lehet...
Ahogy lehet...”

Vezetői és tudományos szolgálat

Rektorként gazdag és kihívásokkal teli időszakot élt meg. Mi volt a legnehezebb döntés, amelyet ebben a szerepben meg kellett hoznia?

Évenkénti vitám a garasoskodó egyházkormányzatokkal. Akkor még nem volt Európai Unió, az Intézet nem volt „nemzetstratégiaileg kiemelt intézmény”, nem volt magyarországi támogatás, és a román állami támogatás is kisebb volt. Az unitárius és az evangélikus egyházak rendszeresen állták a rájuk eső részt. De a két legnagyobb támogató intézmény, az erdélyi és a királyhágómelléki igazgatótanács – gondolom, a kerületi elnökségek nyomására – a kötelező kvótát sem fizette be az Intézet pénztárába. Nyomasztó, kellemetlen és szégyenletes volt az állandó pénzügyi válság. Ennek ellenére 2004-ben a Teológia egész épületének általános felújítását a HEKS támogatásával el tudtuk végezni.

Miben látta a teológiai oktatás jövőjét akkor, és hogyan látja most?

Nem tudok általánosítani, csak a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben folyó oktatásra gondolok az alábbi kijelentésekkel. Az itt zajló lelkipásztorképzés a jövő erdélyi protestáns egyházai létének egyetlen letéteményese. Mivel más értelmiségi szakok művelőitől eltérően csak a protestáns lelkipásztorok élnek ténylegesen a nép között, a kolozsvári lelkipásztorképzésnek nemzetstratégiai fontossága van. Kisebbségstratégiai szempontból is fontos, hiszen Erdélyben a protestáns egyházak jelentik a magyarok között a többséget. Magyar egyházaink az európai kultúra végvárai a bizánci tengerben. Ezt ma, harminc évvel később is így látom.

Egy 2012-ben készített interjúban említette professzor úr, hogy a protestáns teológiának saját szellemisége van. Mi jellemzi ezt a szellemiséget?

Négy jellemzője van. 1. Elsődleges forrása, alapja Istennek a Szentírásban nyilvánkoztatott igéje. 2. Egyházi tudomány: az egyházban, a gyülekezet közösségében történik. 3. Nem csak az egyházat építi. Amit tanít, annak társadalomformáló, politikai hatása van. 4. A Szentlélek szabad, szuverén munkájáról tanít. – Ezt a negyedik vonást értelmeznünk kell. A Szentírás szerint a Szentlélek működése szabad és szuverén, mert „a szél fúj, ahova akar” (Jn 3), és „ahol az Úrnak Lelke, ott a szabadság” (2Kor 3). A Szentlélek önállósága és szabadsága ugyanakkor nem en-

gedi meg Isten Szentlelkének szubjektív kisajátítását, amelyet minden túlzóan rajongó (pümkösdista és spiritualista) irányzat megtesz. Ezek az irányzatok a Szentlélek erejének és munkájának azt a közvetlenségét keresik, amelyről az Újszövetség az első pümkösd és az apostoli gyülekezet korából tanúskodik – ám némiképp félreértik azt. Ezzel szemben a református egyházak azt tanítják, hogy a Lélek működése éppúgy nem szűkíthető a keresztyén hit szubjektív körére, mint a nagyobb történelmi (bizánci és római) egyházak intézményes területére. A Szentlélek szabad, szuverén működését csak akkor nem kíséri sem az intézményesülés, sem a spiritualizmus veszélye, ha a teológia komolyan veszi a Szentlélek isteni személy mivoltát.

Melyik tudományos munkáját tartja olyannak, amelyről nem lenne szabad lemondania az egyháznak?

Eberhard Busch Karl Barth életútjának fordításán kívül csupán néhány kisebb tanulmányomat (*Családléptékű gyülekezet, Erdély terhe, Kicsoda az ember?, Kit válasszunk a zsinatba?, Püspöki tisztség, Verwurzelung–Brückenfunktion–Praxisorientierung*).

Fordítói munkássága révén közvetítő szerepet is betöltött. Miért tartotta fontosnak, hogy Erdélyben a magyar ajkú lelkipásztorok hozzáférjenek a külföldi (főleg német) teológiai kutatásokhoz?

Azért, mert egyházunk a reformáció óta az európai kultúra és tudomány vérkeringésében élt. A 19. század közepéig ezt közös „anyanyelvünk”, a latin közvetítette. Ezt követően Magyarországon és Erdélyben főleg a német nyelvű tudományos irodalomhoz igazodtak a lelkipásztorok is. A német nyelv volt az első idegen nyelv, minden érettségizett diák tudott németül. A teológiai intézet könyvtára régi állományának fele német nyelvű. A bolsevik kommunizmus négy évtizede alatt minden iskolában az orosz nyelvet sulykolták, a nyugati kultúrnyelvek (német, angol, francia) ismerete visszaszorult. Ha már 15 éves koromban megtanultam (szinte anyanyelvi szinten) németül, magától értetődő volt, hogy német nyelvtudásomat teológiai hallgatóink, lelkipásztoraink javára hasznosítsam. Amikor a 70-es évek végén Németországban tanulhattam, azt láttam, hogy ott csupán a protestáns teológiai és egyházi irodalom évente háromezer (!) új címmel gazdagodott. Ehhez képest akkoriban nálunk vallásos kiadványok alig voltak, és csak hébe-hóba érkezett a lelkipásztorok címére vagy akár a teológia könyvtárába német (angol, francia) nyelvű szakkönyv, s annak is előbb át kellett

mennie a Securitate cenzúráján. Az általam fordított egy-két könyv csak csepp volt a tengerben. Édesapám, Juhász István a 70-es, 80-as években megszervezte jó néhány németül és hollandul tudó lelkipásztor közösségében, hogy legalább az igehirdetéshez szükséges meditációkat, prédikációs szakirodalmat, az egyetemes imahéthez szolgáló prédikációvázlatokat fordítsanak, s ezeket a szövegeket írógép-sokszorosítottuk és terjesztettük. A 90-es politikai változás után sem javult a helyzet a német nyelv tekintetében. Az iskolások és a teológus ifjak már tanulhattak idegen nyelvet, de nem a nekünk már otthonosnak számító német nyelvet tanulták, hanem az amerikai angolt. Ezzel csupán az angolszász protestantizmus irodalmához értek hozzá, amely felszínesebb a németnél, és sokkal több szektás, karizmatikus, evanglikál beütést tartalmaz.

Hogyan látja: mely külföldi teológiai irányzatokra a legfogékonyabb az erdélyi teológiai közeg/gondolkodás?

A barthi dialektikus teológia után még nem láttam olyan irányzatot, amely nálunk iskolát teremtett volna. Mindenesetre jó, hogy a modern és posztmodern divatos ideológiai irányzatok egyházi-teológiai vetülete nem honosodott meg nálunk.

Egyház és jelenkor

Hogyan látja a mai egyházat a digitalizáció hullámai között? Miben lát lehetőséget, és miben veszélyt az online tér, a gyors információáramlás és az új kommunikációs formák felől?

Az ismeretek elektronikus-digitális formában történő terjesztése az utóbbi harminc évben olyan mindennapos tény lett az egyházban és a teológiában, amely fölött el kell gondolkodnunk, s amelyet teológiailag is meg kell ítélnünk. Az elektronikus hordozókon tárolt, és így a világhálón is elérhető egyházi és teológiai kiadványok száma óriási. És nemcsak az elérhető információk mennyisége sokszorozódott meg, hanem az információ terjedési sebessége is.

Egyszer régebben Kaszperszkij, a számítógépes vírusok fellelésére és kiiktatására szakosodott moszkvai cég tulajdonosa azt az aggodalmát mondta el, hogy az elektronikus világhálózat össze fog omlani az ártó szándékú és kiszámíthatatlan útonállók (az úgynevezett hackerek) miatt. Amikor ezt elmondtam a feleségemnek, a világ legtermészetesebb hangján azt felelte: „Persze, hogy össze fog omlani. Mert nincs lelke.”

Ugyanakkor a világhálóval általában mindenki elégedett, nem kérdés, hogy az egyháznak és a teológiai oktatásnak is használnia kell. Az már más kérdés, hogyan

használjuk. Mivel olcsó és cenzúramentes, szembe kell néznünk a benne rejlő etikai kihívásokkal.

Mi az, ami az egyház lényegéből ebben a korban, a nagy változások és kihívások sodrásában sem veszíthető el?

Csak néhány példát emelek ki. Minden egyháznak meg kellene alkotnia saját világhálós tízparancsolatát. Elsősorban az emberi kapcsolatokat és a személyességet kell védelmezni. Vannak gyülekezetek, amelyekben istentisztelet előtt kihirdetik: „Kérjük, kapcsolja ki maroktelefonját. Isten keresi Önt, de nem telefonon.” A római katolikus egyház kifejezetten tiltja az e-mail útján történő gyónást-gyónatást. A világháló ugyan a globalizáció eszköze, de használni csak lokálisan vagy regionálisan lehet. Már számtalan olyan áttekinthető, világhálós csoport jött létre, amelyek felekezeti, szakmai vagy más érdeklődési határokon belül működnek, s ezeket a határokat tiszteletben is tartják.

Örökség és jövő

Mit szeretne, ha tanítványai leginkább továbbvinnének Öntől?

A klasszikus református istentisztelet szeretetét; és egy kis humort.

Ha egy mondatban kellene megfogalmaznia, mi volt teológiai életútjának belső vezérfonala, mi lenne az?

Egy Domokos Pál Pétertől kölcsönzött vallomást parafrázálva: édes erdélyi református egyházamnak akartam szolgálni.

Mit üzenne a mai fiatal teológusnemzedéknek? Különösen azoknak, akik bizonytalanok ebben a hivatásban.

Tavaszy Sándor ezeltől száz évvel megfogalmazott kritikája ma is áll: „Az egyházban túl sok a biologizmus és a pszichologizmus.” Ebből én azt szűröm le, hogy a mai teológusok se foglalkozzanak túl sokat önmagukkal, ne „lelkizzenek”. Önmarcangolással nem tudjuk magunkat a nyomorúságból kiemelni, arra csak Isten képes a Szentlélek által. Ezért bízzák magukat Isten Szentlelke szabad vezetésére. Csak tőle kaphatnak olyan erőt és energiát, amellyel a mai teológusnak is fel kell töltekeznie, hogy másoknak erőt, energiát adhasson. Aki pedig nagyon elbizonytalanodott, gondolja meg jól: ha van más választása, menjen más pályára, de az egyházat semmiképpen ne hagyja cserben. Jó presbiterekre nagyobb szükség van, mint rossz papokra.

Van-e olyan bibliai történet vagy igeszakasz, amelyhez most, életének ebben a szakaszában különösen közel érzi magát?

Az 1Móz 18,20–32: Ábrahám alkudozása Istennel a sodomai igazak érdekében.

Ki az a három személy, akivel szívesen ülne egy asztalhoz? Miről beszélgetnének?
Szabó Dezsővel, Karácsony Sándorral és Wass Alberttel a magyarság és benne a református egyház sorskérdéseiről.

Milyen olvasmány kötötte le leginkább a figyelmét az utóbbi időben?

Az újabban megjelenő – meglehetősen gazdag – magyar nyelvű teológiai munkákból egyet-kettőt elolvasok, ha témája és szerzője rokonszenves, a többibe inkább csak beleolvasok, vagy átfutom őket. Viszont leginkább Agatha Christie és Rejtő Jenő újraolvasott bűnügyi, illetve szórakoztató kalandregényei kötik le a figyelmemet.

Ma, 80. életének küszöbén, miért hálás a leginkább?

Most, hogy ezekre a kérdésekre válaszolok, rájöttem, hogy eddig életemben magamról talán sohasem írtam. Csak gyerekkoromban írhattam volna, amikor már írni tudtam, és nagyszüleim, szüleim arra köteleztek, hogy naplót vezessek. De magamról akkor sem írtam, csak azokról a dolgokról, amelyek körülöttem történtek.

Immanuel Kant *A tiszta ész kritikája* mottójául választotta Francis Bacon mondását: *De nobis ipsis silemus* (Önmagunkról ne beszéljünk). Ez azt jelentette, amit F. Bacon saját szüleitől is tanult: hazánk és népünk szolgálata mindennél előbbre való. Hálás vagyok, hogy mindkét ágon való nagyszüleimtől és a szüleimtől ezt a példát láttam, és mindig is követni igyekeztem.

Első gyülekezetünkben az akkori kurátor példaképem lett. Ő az egyház ügyét mindennél előbbre helyezte. Akkoriban mindenki abból a kevés pénzből és terményből élt, amit a kollektív gazdaság év végén a ledolgozott munkanapok száma szerint fizetett. Mindenki hajszolta magát, hogy minél több „napja” legyen. Nehezebb munkákért vagy igényes szakmunkákért egy naptári napon akár több „napot” („normát”) is lehetett szerezni. Az eredmény és a fizetség még így is szegényes volt. Nos, ekkoriban hallottam a faluban az akkor hatvanéves kurátorról elterjedt – és gúnyosnak szánt – megjegyzést, hogy „a kurátornak több napja van az egyháznál, mint a kollektívben”.

Nagyböjti időszakban jelenik meg az interjú. Hogyan határozná meg e negyven nap jelentőségét a református gyakorlat szempontjából?

Az utóbbi harminc évben divat lett – római katolikus mintára – a reformátusok között is a „nagyböjt” vagy „negyvennapos böjt” fogalma. Lelkipásztoraink egyre több helyen tartanak tematikus igehirdetés-sorozatot a böjtről. Ez egyrészt hasznos és üdvös dolog, hiszen a Biblia – mind az ószövetségi, mind az újszövetségi Szentírás – tanít a böjtről. Faluhelyen sokfelé megfigyelhető, hogy a reformátusok is böjtölnek. Leginkább pénteken, de még inkább, szinte kivétel nélkül minden faluban, nagypénteken.

A böjtnek ugyanakkor nem szabad formálissá válnia sem tartalmára, sem idejére nézve. Mivel a görögkeleti románság még a római katolikusoknál is szigorúbban ragaszkodik a böjthöz, újabban az élelmiszer-áruházak és vendéglők kínálatában is gyakori lett a „böjtös” vagy „böjti” jelző. A gyulafehérvári római katolikus és a kolozsvári protestáns tanárok rendszeres találkozási alkalmával, ha a gyulafehérváriaknak böjt idején kell Kolozsvárra jönniük, erre az egy napra a püspöktől előzőleg feloldozást kérnek a böjt köteles megtartása alól. Tudják, hogy Kolozsváron a konviktuson gazdag étkezés várja őket. Ez az eset is, akárcsak az élelmiszerek „böjtösként” való reklámozása jelzi, hogy könnyen formálissá tud válni a vallási szokás.

A felszíniesség, a külsőségesse válás mellett azt is túlzásnak tartom, ha mi, reformátusok valamiféle „lelkigyakorlattá” tesszük a böjtöt. A protestáns kegyesség – különösen a puritanizmus hatására – mindig is propagálta a szerénységet, az önösszeszedést mindenféle tékozlás és fényűzés ellenében. Ha ez a fajta lemondás, amely nemcsak bizonyos időszakokra, hanem egész életünkre vonatkozik, általában együtt járt a protestantizmussal, akkor vegyük komolyan Luther intelmét: „A mi Urunk és Mesterünk... azt akarta, hogy a keresztyén ember egész élete megtérés legyen” (a „95 tétel” 1. pontja).

Végül: szó volt korábban a Tavaszy nagyapa leveléről, amit unokája születése alkalmából írt. Most, hogy időközben az egykori unoka maga is többszörös nagyapa lett, mit írna egy ilyen ünnepi levélben – mintegy szellemi örökségként – unokáinak?

Ha rokonságunkban vagy baráti körünkben valahol gyermek érkezett, gyakran azzal fejeztem ki örömeimet, hogy verses rigmusokban kívántam az új életre áldást. Különös, hogy saját gyermekeim és unokáim születésekor nem írtam ilyen versikéket. De hét unokámnak most megkésétt üzenetként örömmel meghagyom: abból, hogy Isten mint jó anya nem felejtkezik el gyermekéről (Ézs 49,15), az kö-

vetkezik, hogy ők se felejtsek el soha édesanyjukat, ne szakadjanak el soha hazájuktól, az anyaföldtől, ragaszkodjanak mindig édes anyanyelvükhöz, és mindennekfelett: legyenek igazán otthon az anyaszentegyház ölelő karjai között.

Köszönöm a színes, tartalmas beszélgetést!